

MERKWAARDIGE ALTAREN IN BRUGSE KERKEN

— DOOR BENOIT KERVYN & LOTHAR CASTELEYN

Het altaar is het belangrijkste kerkmeubel in elke parochiekerk. Het is de plek waar het centrale punt in de liturgie wordt voltrokken: het misoffer, verwijzend naar het Laatste Avondmaal op Witte Donderdag en de instelling van de eucharistie. Elk altaar wordt gewijd door een bisschop. Het wordt drie keer gezalfd. Twee keer met de catechumenolie en een derde keer met het chrisma. Daarna volgt de bewieroking en het besprekelen met het Gregoriuswater (water vermengd met zout, as en wijn).

Het altaar kent een rijke geschiedenis. De eerste bekende stenen exemplaren gaan terug tot de 6e eeuw. Vaak staat het op enkele treden. In het altaarblad zijn vijf kruisjes gebeiteld, vier in de hoeken en een in het midden. Zij herinneren aan de kruiswonden van Jezus en geven de plaatsen aan waar het altaar door de bisschop werd gewijd. In het altaarblad bevindt zich ook de altaarsteen die een relik bevast. Als een kerk aan de eredienst wordt onttrokken, dan wordt de altaarsteen uit het altaarblad

gehaald en overgedragen aan het bisdom. Naast een hoog- (of hoofd)altaar kan een kerk ook zijaltaaren hebben. Zo vind je in verschillende Brugse kerken ook altaren van bepaalde families, van ambachten of van broederschappen.

Verschillende kerkelijke concilies hebben een invloed gehad op de vorm en het gebruik van altaren. Tijdens het Concilie van Trente (1545-1563) wordt beslist om geconsacreerde hosties niet langer te bewaren in een afzonderlijke sacramentstoren.

Barok hoofdaltaar van de Sint-Jakobskerk © Erfgoedcel Brugge

Neogotisch hoofdaltaar van de Heilige Kruisverheffing en Sint-Jozefkerk, Sint-Kruis. © Erfgoedcel Brugge

Neogotisch hoofdaltaar van de Sint-Gilliskerk © Erfgoedcel Brugge

Ze krijgen een nieuwe bewaarplek centraal in het altaar, het tabernakel. Dit centraal kastje vormt vanaf nu het orgelpunt van het hoofdaltaar. Het wordt meestal rijkelijk versierd en omgeven door altaarkandelaars.

Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) zorgt voor een radicale wijziging. Tot dat moment staat de priester tijdens de viering gericht naar het hoofdaltaar. Vanaf nu keert hij zich om en richt hij zich tot de parochianen. Het hoofdaltaar verliest daarbij zijn belangrijkste functie. Het wordt herleid tot een decoratief element, want het misoffer wordt vanaf nu voltrokken op een centraal geplaatst tafelvormig dienstaltaar zonder tabernakel.

Dit leidt dan ook in enkele kerken tot het afbreken van de oude hoofdaltaaren.

Gelukkig niet overal. We stellen graag enkele bijzondere Brugse altaren voor.

Sint-Jakobskerk

Op het einde van de 16e eeuw kent Brugge een calvinistisch bewind, waarbij middeleeuwse altaren vernietigd worden. In de daaropvolgende contrareformatie maakt het portiekaltaar zijn intrede. Het zijn grotere architecturale gehelen, waarbij het schilderij veelal door zuilen wordt geflankeerd. Deze imposante altaren zijn in een contrasterend spel van wit en zwart marmer uitgevoerd. Of marmerimitatie, wanneer de financiële middelen ontoereikend zijn.

Het hoofdaltaar van de Sint-Jakobskerk is een treffend voorbeeld van een portiekaltaar. Het werd in 1666-1670 ontworpen

Vorstudie voor hoofdaltaar Sint-Jakobskerk. © Erfgoedcel Brugge

Foto links: altaargordijnen van het hoofdaltaar in de Sint-Gilliskerk © Erfgoedcel Brugge
Verplaatst hoofdaltaar van de Sint-Niklaaskerk, Koolkerke © Erfgoedcel Brugge

door Cornelis Gailliard en grotendeels in marmer uitgevoerd. Het bovenste deel bestaat evenwel uit een houten constructie beschilderd in marmerimitatie. In de Sint-Jakobskerk wordt ook een geschilderde voorstudie van het hoofdaltaar bewaard, waarbij de kerkmeesters de parochianen vragen om een financiële tussenkomst. Onder de voorstelling van het toekomstig altaar prijkt immers volgende tekst: 'BEMINDE CHRISTEN VOLC, VYT LIEFDE SY GEBEDEN / AENSJET DIT TREFLICK WERC, DAT D'HEEREN HIER BESTEDEN / DIT BIDT OM ALLEMOES, DAT GHY HIER SIET PRESENT / WAER IN DAT RVSTEN SAL; THOOGWEERDICH SACRAMENT'.

Sint-Gilliskerk

De kerkmeesters van de Sint-Gilliskerk hebben in diezelfde jaren meer geluk. Hun barokke hoofdaltaar wordt geschonken door een telg van de adellijke familie van Caloen. Vanaf 1873 ondergaat de kerk een grondige restauratie, waarbij architect Van Assche voluit kiest voor een neogotische aanpak. Zo komt er een nieuw hoofdaltaar dat volledig past in het gepolychromeerde koor met gekleurde glasramen. Dit altaar is zelf ook volledig gepolychromeerd. Aan

weerszijden zijn smeedijzeren armen aangebracht. Hieraan kunnen altaargordijnen opgehangen worden en dat in de vier liturgische kleuren van het jaar (rood, wit, purper en groen). De andere gordijnen verdwijnen daarbij achter het altaar.

Heilige Kruisverheffing en Sint-Jozefkerk, Sint-Kruis

Deze kerk is een toonvoorbeeld van een neogotisch totaalconcept, waarbij de architectuur, binneninrichting en gebruiksvoorwerpen een harmonieus geheel vormen. Het hoofdaltaar vertoont opvallende gelijkenissen met het exemplaar in de Sint-Gilliskerk. Kijk maar naar de opbouw, de indeling en het gebruik van altaargordijnen.

Gelet op de naam van de kerk staat de kruissymboliek hier centraal. De heiligen onderaan het altaar hebben allemaal het kruis als attribuut. Bovenaan vinden we de kruisdraging terug, de kruisdood en Helena met het mirakel van het Heilig Kruis.

Sint-Niklaaskerk, Koolkerke

De modernisering van de kerk tijdens het Tweede Vaticaanse concilie (1962-1965) zorgt ervoor dat vele kerkbesturen een

zekere minachting opbouwen tegenover de neogotische stijl. Er zijn veel parochiekerken waar het neogotisch hoofdaltaar wordt ontmanteld en afgevoerd. Elders wordt het verplaatst. Zo ook in de Sint-Niklaaskerk, waar het hoofdaltaar uit het koor wordt gehaald en een nieuwe plaats krijgt als zijaltaar in de rechterzijbeuk. In tegenstelling tot de eerder aangehaalde neogotische voorbeelden, is de bovenbouw van het altaar in Koolkerke niet gepolychromeerd. De houten architecturale constructie is hier en daar wel verfraaid met vergulde accenten. Opvallend zijn de ingekleurde wapenschilden op de beide zijanten van het kerkmeubel. Ze behoren toe aan de schenkers de Croeser – van Hoobrouck en de Croeser – de Neve.

Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangenkerk, Ver-Assebroek

Sommige altaren zijn ook verplaatst tijdens de oorlogsjaren, bij de inbeslagname van de kerk door de bezetter. Zo blijken de twee zijaltaren van de kerk van Ver-Assebroek afkomstig te zijn uit de kerk van de voormalige Duinenabdij (waar tegenwoordig het Grootseminarie is gehuisvest). Beide altaren zijn identiek in stijl en

Boven: hoofdaltaar Sint-Katarinakerk, Assebroek
 Onder: zijaltaar Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangenkerk, Ver-Assebroek

uitvoering. Ze dateren van het einde van de 18e eeuw, net voor de Franse bezetter de abdijgemeenschap verdreef en de abdij in beslag nam. De altaren zijn uitgevoerd in een combinatie van wit, zwart en bruinrood marmer. Beide vertonen een (valse) sarcofaag die het altaarblad schraagt. De versieringen – voluten, samengeknoopte sluiers, knormotief en acanthusbladeren – verraden de Lodewijk XVI-stijl.

Sint-Katarinakerk, Assebroek

Dit schitterende art deco-altaar dateert uit 1934. Het wordt gekenmerkt door een strak lijnenspel in combinatie met compacte vormen waarin zwart en rood marmer, natuursteen, polychromie en koper met elkaar alterneren. De gepolychromeerde afbeeldingen van de Ark des Verbond, het Chiro-kruis en het geofferd lam op de voorzijde onderaan het hoofdaltaar staan symbool voor de

eucharistieviering. De kaarsenbank, versierd met de letters alfa en omega (begin en einde), druiven, korenaren en de koperen tekst daaronder, wijzen eveneens in die richting. Strakke koperen engelen in een korenveld sieren de deurtjes van het tabernakel. Opmerkelijk is het altaarciborium of de overkapping boven het tabernakel. Enkele decennia geleden vond de toenmalige pastoor dit storend en liet het verwijderen. Bij de inventarisatie van het roerend erfgoed van de kerk vonden we het terug. De kerkraad liet het terugplaatsen. Samen met het kruisbeeld en de altaarkandelaars vormt het een totaalconcept. De zijaltaren zijn eveneens pareltjes in art deco-stijl.